

СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті розкривається зміст Стамбульської конвенції та її значення у вивченні прав людини, що гарантуються в Україні.

Ключові слова: права людини, Стамбульська конвенція, домашнє насильство, ратифікація, запобігання.

В Україні є доволі гострою проблема домашнього насильства. У суспільстві частими є випадки нерозуміння меж дозволеної поведінки щодо іншої особи у сім'ї, а також небажання представників правоохоронної системи невідкладно реагувати на випадки домашнього насильства. «Самі розберуться», «Чоловік і дружина – одна сатана», «Діти любі, а за прутину держи», «Бий дитину, поки поперек, а не позовж лавки лежить» – на жаль, ці та інші подібні приказки досі зберігають актуальність у системі моральних цінностей багатьох українців.

Невтішним є той факт, що впродовж останніх років кількість випадків домашнього насильства зросла. Пандемія COVID-19 поглибила низку соціально-економічних проблем та замкнула багатьох українських громадян у межах їхніх домівок, що істотно загострило проблеми гендерної, фінансової нерівності, міжособистісного спілкування. Як наслідок – у період карантину подвоїлась кількість дзвінків на національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства. За даними Офісу Генерального прокурора, кількість кримінальних справ, пов'язаних із домашнім насильством, зросла майже вдвічі. Зокрема, якщо у травні 2019 року їх було 795, то у травні 2020 було відкрито 1511 кримінальних справ. При цьому слід враховувати, що постраждалі часто не звертаються до правоохоронних органів, побоюючись їхньої байдужості, а також нерозуміння чи навіть помсти з боку членів своєї родини. Тому насправді таких випадків на багато більше [1].

Ще одним фактором, який посилює домашнє насильство, є російсько-українська війна. Вона поглиблює стресовий стан людей, загострює матеріальні, психологічні негаразди. За 2024 рік, порівняно з попереднім роком, випадків домашнього насильства побільшало на 36%. Тільки за перших 5 місяців 2024 року за ст. ККУ 126-1 «Домашнє насильство» було зареєстровано 1521 кримінальних проваджень [4].

З огляду на все сказане надзвичайно важливого значення набуває правова освіта, яку потрібно здійснювати серед різних вікових катего-

рій громадян, починаючи зі шкільного віку. Школярі повинні бути обізнані щодо етичних меж поведінки у сім'ї для того, щоб захистити свої власні права та бути спроможними у дорослому віці створити міцну родину в атмосфері взаємної турботи й поваги.

Одним із нормативно-правових актів, про який повинні знати здобувачі освіти, є «Конвенція Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (Стамбульська конвенція) – це міжнародна угода Ради Європи, котра криміналізує та попереджує насильство проти жінок, а також спрямована на захист постраждалих обох статей від домашнього насильства [2]. Прийняття цього документа стало революційною подією у сфері забезпечення людських прав, оскільки, за статистикою, насильство проти жінок є однією з найпоширеніших форм порушень прав людини у світі.

Конвенція була відкрита для підписання 11 травня 2011 року у Стамбулі (звідки й походить її назва) та набула чинності 1 серпня 2014 року. Першою її ратифікувала Туреччина. Станом на сьогодні Стамбульську конвенцію ратифікувало 45 держав, документ залишається відкритим для підписання.

Для України важливим кроком у сфері запобігання й боротьби з домашнім насильством стала її ратифікація Верховною Радою України 20 червня 2022 року. Документ зобов'язує Україну ввести більш жорсткі санкції за домашнє насильство, створити нові інститути захисту та здійснювати ефективні заходи з запобігання домашнього насильства.

Водночас, у травні 2024 року парламент в цілому ухвалив закон, який передбачає заборону закриття справ про домашнє насильство, збільшення термінів відповідальності, запровадження адміністративної відповідальності за сексуальні домагання тощо [5].

Стамбульська конвенція містить визначення понять «насильство стосовно жінок», «домашнє насильство» тощо. Жертвою визнається будь-яка фізична особа, що піддається поведінці, зазначеній у вищевказаних визначеннях. Насильством є фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання, що завдаються жертві.

Документ складається із 12 глав, у яких міститься 81 стаття. Цілями Конвенції є захист жінок від усіх форма насильства, його недопущення та ліквідація; розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги, заохочення міжнародного співробітництва в цій сфері; підтримка та надання допомоги організаціям і правоохоронним органам в ефективному співробітництві у сфері формування комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і до-

машнього насильства. Конвенція застосовується до всіх форм насильства стосовно жінок, у тому числі домашнього, застосовується в мирний час і в ситуаціях збройного конфлікту. Сторони зобов'язуються вживати всіх необхідних законодавчих та інших заходів для забезпечення належної уваги до недопущення, розслідування, покарання та забезпечення компенсації стосовно актів насильства, які підпадають під сферу застосування Конвенції та вчинені недержавними учасниками. Держава повинна заохочувати й підтримувати діяльність неурядових організацій та громадянського суспільства, які активно діють у боротьбі з насильством.

З цієї метою сторони повинні: збирати відповідні статистичні дані, підтримувати дослідження стосовно всіх форм насильства, регулярно здійснювати опитування населення, оприлюднювати інформацію для громадськості [2].

Ст. 66 Конвенції передбачає функціонування групи експертів з дій проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства (ГРЕВІО). Вона складається з 10-15 осіб з урахуванням гендерного та географічного балансу. Члени обираються за прозорою процедурою з осіб із високими моральними якостями, відомих за їхню визнану компетенцію в галузі прав людини, гендерної рівності, насильства стосовно жінок і домашнього насильства або надання допомоги та захисту жертвам. Два члени ГРЕВІО не можуть бути громадянами однієї держави. Експерти обираються Комітетом Сторін з кандидатів, призначених сторонами на чотири роки, з правом переобрання один раз [2].

ГРЕВІО – незалежний моніторинговий орган, який відповідає за надання експертної оцінки впровадження Стамбульської конвенції. Після набрання чинності Конвенцією він надсилає опитувальник державі, яка її ратифікувала. Питання однакові для усіх держав-членів. ГРЕВІО збирає інформацію про країну з різних джерел, зокрема офісу омбудсмена, громадських об'єднань. Інформація, одержана від останніх, залишається конфіденційною. Крім аналізу опитувальника та інформації, експерти здійснюють візит до країни, який триває 5-10 днів, за погодженням з органами влади відвідують всі необхідні інституції, ознайомлюються з громадськими організаціями, які спеціалізуються на правах жінок. На основі цього ГРЕВІО готує проєкт звіту, який узгоджується з органами влади. Після ухвалення звіт публікується. Увесь цей процес триває від 1 до 1,5 року. ГРЕВІО також видає загальні рекомендації [3].

Ст. 67 передбачає функціонування Комітету Сторін у складі представників сторін цієї Конвенції. Він скликається Генеральним секре-

тарем Ради Європи. Наступна стаття визначає спеціальну процедуру розслідування щодо випадків насильства [2].

Отже, Стамбульська конвенція є важливим правовим документом у боротьбі з насильством проти жінок та домашнім насильством, захисту жертв насильства. Ратифікація її Україною стала значним кроком у утвердженні прав людини.

Вивчення Стамбульської конвенції сприяє формуванню у здобувачів освіти розуміння поняття й значення міжнародного права, принципів рівності статей, боротьби з дискримінацією, виховує нове покоління громадян, здатних поважати ближнього, реалізовувати себе в середовищі взаєморозуміння та поваги до людської особистості, захищати свої права. Аналіз документа дозволяє краще зрозуміти сутність реформування національного законодавства, зв'язок між національним правом та міжнародними зобов'язаннями.

Список використаних джерел:

1. Gercheva D. Пандемія COVID-19 загострила проблему домашнього насильства. *United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/blog/pandemiya-covid-19-zahostryla-problemu-domashnoho-nasylstva> (дата звернення: 11.11.2024 р.).

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 11.11.2024 р.).

3. Моніторинг виконання державою Стамбульської конвенції: роль GREVIO (підсумки обговорення). *Юрфем.ua*. Асоціація жінок-юристок України. URL: <https://jurfem.com.ua/monitorynh-vykonannya-derzhavoyu-stambulskoyi-kinventsii-rol-grevio-pidsumky/> (дата звернення: 11.11.2024 р.).

4. На 36% зросло випадків домашнього насилля в Україні за 2024 рік. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-2024-5> (дата звернення: 11.11.2024 р.).

5. Проєкт Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41104> (дата звернення: 11.11.2024 р.).